

БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ЎНІВЕРСІТЭТ

УДК 821.161.3.09 “15/16”-193.5.(045.3)

ЗАБРОДСКАЯ
Вольга Святаславаўна

**ЭПІТАЛАМНЫЯ ТВОРЫ
Ў ПОЛІНГВІСТЫЧНАЙ ЛІТАРАТУРЫ БЕЛАРУСІ
ДРУГОЙ ПАЛОВЫ XVI – ПЕРШАЙ ПАЛОВЫ XVII СТ.:
ЭВАЛЮЦЫЯ, ПАЭТЫКА**

Аўтарэферат дысертацыі на атрыманне вучонай ступені
кандыдата філалагічных навук

па спецыяльнасці 10.01.01 – беларуская літаратура

Мінск, 2018

Работа выканана ў Беларускім дзяржаўным універсітэце

Навуковы кіраўнік

Кароткі Уладзімір Георгіевіч,
кандыдат філалагічных навук, дацэнт,
дацэнт кафедры гісторыі беларускай
літаратуры Беларускага дзяржаўнага
ўніверсітэта

Афіцыйныя апаненты:

Штэйнер Іван Фёдаравіч,
доктар філалагічных навук, прафесар,
загадчык кафедры беларускай
літаратуры УА «Гомельскі дзяржаўны
ўніверсітэт імя Францыска Скарыны»

Гаранін Сяргей Лявонцьевіч,
кандыдат філалагічных навук, намеснік
дырэктара па навуковай рабоце філіяла
«Інстытут мовазнаўства імя Якуба
Коласа» ДНУ «Цэнтр даследаванняў
беларускай культуры, мовы і
літаратуры НАН Беларусі»

Апаніруючая арганізацыя

УА «Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт
імя Янкі Купалы»

Абарона адбудзецца 27 красавіка 2018 года ў 14.30 на пасяджэнні савета па абароне дысертацый Д 02.01.12 пры Беларускім дзяржаўным універсітэце (220030, г. Мінск, вул. К. Маркса, 31, філалагічны факультэт, аўд. 62; тэл. вучонага сакратара: 327-63-78).

3 дысертацыяй можна пазнаёміцца ў Фундаментальнай бібліятэцы Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

Аўтарэферат разасланы 23 сакавіка 2018 г.

Вучоны сакратар савета
па абароне дысертацый

М. М. Хмяльніцкі

УВОДЗІНЫ

У апошнія дзесяцігоддзі беларускае літаратуразнаўства дасягнула значных вынікаў у даследаванні твораў полілінгвістычнай літаратуры другой паловы XVI – першай паловы XVII ст. Напісаны грунтоўныя працы як панарамнага характару (С. В. Кавалёў), так і прысвечаныя канкрэтным тэкставым корпусам. Прадмоўна-пасляслоўны корпус даследаваў У. Г. Кароткі, ліра-эпічны – С. В. Кавалёў, Ж. В. Некрашэвіч-Кароткая, публіцыстычны – І. В. Саверчанка, эпіграматычны – Г. А. Карповіч. Пры гэтым вывучэнне сямейна-рытуальнай паэзіі, у прыватнасці помнікаў, прысвечаных заключэнню шлюбаў прадстаўнікамі эліты, мае эпізадычны, фрагментарны характар, ствараючы дадатковы фон да аналізу і характарыстыкі іншых жанраў літаратуры, а таксама творчасці асобных аўтараў эпох Рэнесансу і Барока. Між тым у краінах, з якімі Беларусь звязвае агульная гісторыя, эпіталамныя творы XVI–XVII стст. даўно сталі прадметам вывучэння. Так, у Польшчы Я. Недзведзь, Р. Кжывы, М. Брожак, у Літве Э. Ульчынайтэ, С. Саркаўскене актыўна ўводзяць іх у літаратуразнаўчы дыкурс. У Расіі А. Пятроў даследаваў эпіталамныя творы XVIII ст.

Эпіталамы бяруць свой пачатак ад фальклорных песень, якія выконваліся падчас разнастайных дзеянняў вясельнага абрада ў Старажытнай Грэцыі і Рыме. У сувязі са спецыфікай функцыянавання і практычным прызначэннем на працягу ўсяго існавання творы з нагоды шлюбаў зведалі значныя эвалюцыйныя змены формы і трансфармацыі зместу, у выніку чаго з’явіліся іх шматлікія мадыфікацыі, якія нясуць яскравы адбітак той ці іншай літаратурнай эпохі.

Гуманізм як ідэйны грунт слоўнага мастацтва Рэнесансу з культам чалавека і верай ва ўсемагутнасць і несмяротнасць літаратурнага слова, з літаратурацэнтрычнасцю славянскай культуры (тэрмін І. Ф. Штэйнера) паспрыяў таму, што многія сацыяльныя з’явы знайшлі сваё адлюстраванне ў прынагоднай паэзіі (тэрмін Ю. Новака-Длужэўскага). Гэта былі сачыненні, примеркаваныя да нараджэння, заключэння шлюбаў, атрымання пасады, прыезду ў мясцовасць, абрання вялікага князя. Эпіталамныя помнікі другой паловы XVI – першай паловы XVII ст., напісаныя ў Вялікім Княстве Літоўскім (тэрытарыяльным ядром якога былі землі сучаснай Беларусі), сталі сродкамі выяўлення грамадскіх, культурных і маральных каштоўнасцей. Спецыфічная прырода твора на шлюб як шматграннага і складанага феномена гісторыі літаратуры і культуры грамадства спрыяе яго вывучэнню з пазіцый антрапалагізму – дамінантанага кірунку ў сучасным літаратуразнаўстве.

У даследаванні для абазначэння разглядаемых намі тэкстаў другой паловы XVI – першай паловы XVII ст. вырашана выкарыстоўваць тэрмін «**эпіталамныя творы**», каб пры гэтым ахапіць найбольшую колькасць напісаных з нагоды цырымоній заключэння шлюбавых беларускімі магнатамі і шляхтай помнікаў, якія маюць самыя разнастайныя назвы і формы. Ахарактарызавана іх усебаковая шматпланавасць (поліметрычнасць, полілінгвізм, шматфункцыянальнасць, полірытмічнасць і г.д.). Перавага аддадзена не азначэнням «вясельны», «шлюбны», а прыметніку «эпіталамны»¹, ужытаму В. П. Рагойшам для характарыстыкі жанравай прыроды асобных раздзелаў паэмы Янкі Купалы «Яна і я». Гэтая лексема дазваляе прасачыць сувязь са старажытнай назвай вясельных твораў, а таксама прадэманстраваць генетычнае адзінства помнікаў з канкрэтнымі цырыманіальнымі (рытуальнымі) дзеяннямі вяселляў, што падкрэслівае прынагодны характар у вузкім сэнсе.

Такім чынам, **актуальнасць** абранай навуковай тэмы вызначаецца тэарэтычнымі і практычнымі задачамі сучаснага літаратуразнаўства: 1) наспелай патрэбай асэнсавання грамадска-культурнай спецыфікі функцыянавання эпіталамных твораў у літаратурным працэсе Беларусі; 2) актыўнай запатрабаванасцю ў гісторыка-літаратурным дыскурсе Беларусі тэкстаў прынагоднай літаратуры, сярод якіх адну з вядучых пазіцый займаюць эпіталамныя помнікі другой паловы XVI – першай паловы XVII ст.; 3) неабходнасцю ўвядзення ў навуковы ўжытак твораў, якія яшчэ не даследаваліся і не перакладаліся, аднак з’яўляюцца важным сведчаннем здабыткаў слоўнай культуры эпох Рэнесансу і ранняга Барока.

У аснове тэарэтычна-метадалагічнай базы даследавання – працы С. Кавалёва, І. Саверчанкі, Ж. Некрашэвіч-Кароткай, М. А. Тычыны, В. Туфтэ, С. Саркаўскена, Э. Ульчынайтэ, К. Мрочак, Л. Слянковай, Я. Недзведзя, Р. Кжывага, Ю. Новака-Длужэўскага, Е. Завішы і інш. Для ўключэння эпіталам у гісторыка-літаратурны кантэкст выкарыстаны гісторыка-кантэкстуальны, рэцэптыўна-эстэтычны і сацыялагічны метады. Параўнальна-гістарычны метадазволіў вывучыць дынаміку паэтыкі разгледжаных твораў і ахарактарызаваць спецыфіку адлюстравання імі тэндэнцый эпох Рэнесансу і Барока. Прапанаванае даследаванне стварае базу для фарміравання новага корпуса мастацкіх тэкстаў, а таксама тэарэтычных ведаў пра іх, змяшчае аналітычны матэрыял, які выяўляе значны патэнцыял далейшай распрацоўкі тэмы ў рамках як літаратуразнаўчага, так і культуралагічнага, гістарычнага, псіхалагічнага, лінгвістычнага ды іншых дыскурсаў.

¹ Рагойша, В. П. Паэтычны слоўнік / В. П. Рагойша. – 3-е выд., дапрац. і дапоўн. – Мінск : Беларус. навука, 2004. – С. 546.

АГУЛЬНАЯ ХАРАКТАРЫСТЫКА РАБОТЫ

Сувязь работы з навуковымі праграмамі і тэмамі

Дысертация выканана ў адпаведнасці з наступнымі дзяржаўнымі планавымі тэмамі: «Беларуская шматмоўная літаратура ў эстэтычных сістэмах: ад Сярэднявечча да рэалізму» (2006–2010 гг., нумар рэгістрацыі: 20062157); «Станаўленне мастацкай традыцыі ў шматмоўнай літаратуры Беларусі XI–XIX стст.» (2011–2015), «Беларуская літаратура XI–XIX стст. у міжкультурнай камунікацыі еўрапейскіх літаратур» (2016–2020 гг.; нумар рэгістрацыі: 20162486), якія выконваліся на кафедры гісторыі беларускай літаратуры Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

Мэта і задачы даследавання

Мэта дысертacyjнага даследавання – выяўленне гісторыка-літаратурнай спецыфікі эпіталамных твораў як мастацкай формы культурнай прэзентацыі эліты грамадства ў полілінгвістычнай прынагоднай літаратуры Беларусі другой паловы XVI – першай паловы XVII ст.

Рэалізацыя акрэсленай мэты даследавання звязана з вырашэннем наступных задач:

- ахарактарызаваць станаўленне тэарэтычных ведаў пра эпіталамныя творы ад эпохі Антычнасці да ранняга Барока;
- вызначыць ступень даследаванасці і асноўныя напрамкі вывучэння твораў з нагоды шлюбаў у замежным і беларускім літаратуразнаўстве;
- прасачыць эвалюцыю эпіталам ад эпохі Антычнасці да ранняга Барока;
- ахарактарызаваць гісторыка-літаратурны кантэкст і спецыфіку функцыянавання эпіталамных твораў у другой палове XVI – першай палове XVII ст.; акрэсліць характар узаемаадносін іх аўтараў і адрасатаў;
- выявіць асаблівасці мадыфікацыі жанравых форм, архітэктонікі і мастацкага стылю наяўных помнікаў; адзначыць спецыфіку трансфармацыі іх зместу.

Аб’ект і прадмет даследавання

Аб’ект навуковага даследавання – лаціна- і польскамоўныя эпіталамныя творы другой паловы XVI – першай паловы XVII ст., якія створаны ў гетэрагеннай культурнай прасторы Вялікага Княства Літоўскага. *Прадмет* даследавання – спецыфіка гісторыка-культурнага і сацыякультурнага функцыянавання і развіцця названых літаратурных помнікаў, іх паэтыкі і мастацка-стылістычных асаблівасцей.

Да *матэрыялу* даследавання належаць 38 выданняў другой паловы XVI – першай паловы XVII ст., прысвечаныя прадстаўнікам родаў Радзівілаў, Хадкевічаў, Сапегаў і інш. і створаныя як прафесійнымі аўтарамі (Я. Радванам, І. Мюліусам і інш.), так і аматарамі, перадусім выкладчыкамі і навучэнцамі Віленскай езуіцкай акадэміі. Пры вызначэнні адносін помніка да кантэксту шматмоўнай літаратуры Беларусі мы арыентуемся на тыя ідэнтыфікацыйныя крытэрыі, якія былі прапанаваныя С. В. Кавалёвым². Для даследавання выбраны перыяд другой паловы XVI – першай паловы XVII ст. (позняе Адраджэнне, Барока³, позні Рэнесанс, ранняя Барока⁴).

Навуковая навізна

Упершыню ў беларускім літаратуразнаўстве праведзены комплексны літаратуразнаўчы аналіз помнікаў, напісаных у другой палове XVI – першай палове XVII ст. з нагоды магнацкіх і шляхецкіх шлюбаў; вызначаны іх мастацка-стылістычныя асаблівасці і характар узаемадачынненняў аўтара і адрасата. Тэксты разгледжаны з перспектывы засваення і трансфармацыі традыцыі напісання такога віду сачыненняў. Эпіталамныя творы Беларусі эпох Рэнесансу і ранняга Барока ахарактарызаваны з пункту гледжання іх гісторыка-культурнага і сацыякультурнага функцыянавання: помнікі разглядаюцца як мастацкія сведчанні цырыманняльнай культуры эліты грамадства, якія ўплывалі на працэс фарміравання гераічнага і патрыятычнага ідэалаў. Значнасць вынікаў дысертацыі заключаецца ва ўсебаковым гісторыка-мастацкім даследаванні эпіталамных тэкстаў другой паловы XVI – першай паловы XVII ст., а таксама ў забеспячэнні тэарэтычнай базы для іх далейшага навуковага вывучэння.

Палажэнні, якія выносяцца на абарону

1. З’яўленне і распаўсюджванне эпіталамных твораў на тэрыторыі Беларусі (Вялікага Княства Літоўскага) у другой палове XVI – першай палове XVII ст. было дэтэрмінавана ўзроўнем культуры і адукацыі прыдворна-адміністрацыйнай і ваенна-палітычнай эліты, спецыфікай яе сацыяльна-эканамічнага становішча.

2. У помніках, напісаных з нагоды шлюбаў прадстаўнікоў эліты, адлюстраваліся асноўныя рысы тагачаснай літаратурнай традыцыі як мясцовага, так і агульнаеўрапейскага характару. Аўтары не толькі

² Кавалёў, С. В. Шматмоўная паэзія Вялікага Княства Літоўскага эпохі Рэнесансу / С. В. Кавалёў. – Мінск : Кнігазбор, 2010. – С. 5–11; Кавалёў, С. В. Літаратура Вялікага Княства Літоўскага XVI – пачатку XVII ст.: феномен культурнага памежжа / С. В. Кавалёў. – Мінск : Кнігазбор, 2011. – С. 13–15.

³ Кароткі, У. Г. Эпохі і стылі ў старажытных усходнеславянскіх літаратурах (дыскусійныя праблемы літаратуразнаўчай тэрміналогіі) / У. Г. Кароткі // Беларуская літаратура і гісторыя / У. Г. Кароткі ; навук. рэд. Ж. В. Некрашэвіч-Кароткая. – Мінск, 2013. – С. 7–21.

⁴ Некрашэвіч-Кароткая, Ж. В. Беларуская лацінамоўная паэма: позні Рэнесанс і ранняя Барока / Ж. В. Некрашэвіч-Кароткая ; пад рэд. В. П. Рагойшы, У. Г. Кароткага. – Мінск : БДУ, 2011. – 231 с.

выкарыстоўвалі прыклады эпіталам, створаныя ў папярэднія часы, але і ўводзілі адпаведныя часу культурныя нацыянальныя рэаліі, вобразы, канкрэтызуючы гістарычны фон. Друкаваныя тэксты характарызаваліся розным узроўнем выканання: вучнёўскія практыкаванні, напісаныя з дапамогай выкладчыкаў Віленскай езуіцкай акадэміі; высокамастацкія творы прафесійных аўтараў, дапоўненыя пазалітаратурнымі кампанентамі (памер шрыфту, выдзяленне колерам, ілюстрацыі, гербы-гравюры).

3. На працягу свайго існавання эпіталамныя творы зведалі значныя трансфармацыі: з'явіліся мадыфікацыі мастацкіх форм (справаздачна-апісальныя, эпічныя, лірычныя эпіталамы, эпіталамы-інсцэніроўкі, эпіталамы з элементамі візуальнай паэзіі). Наяўнасць у разгледжаных тэкстах міфалагічных, гістарычных, філасофскіх, хрысціянскіх сюжэтаўтваральных элементаў, а таксама рэфлексіўна-маралізатарскі характар прадмоўна-пасляслоўнага комплексу спрыялі ўсхваленню прадстаўнікоў родаў і паэтызацыі цырымоніі заключэння шлюбу.

4. У эпіталамных творах другой паловы XVI – першай паловы XVII ст. зафіксаваныя культурныя і маральна-этычныя погляды элітарнага грамадства; прадэманстраваны сацыяльны імідж яго прадстаўнікоў праз асноўныя складнікі культурнага і сімвалічнага капіталу: старажытнасць, веліч родаў, высакароднае паходжанне, добрае (часта замежнае) выхаванне, паспяховая ваенная (прыдворная, сенатарская) кар'ера, валоданне аб'ектамі мастацтва. Утылітарны характар названых тэкстаў спрычыніўся да адлюстравання спецыфікі ўзаемадачынненняў «аўтар – адрасат».

5. Пры стварэнні вобразаў маладых паводле вызначаных рыторыкай і паэтыкай правіл аўтарамі фарміраваўся адпаведны гісторыка-мастацкі кантэкст, заснаваны на выкарыстанні рытарычных фігур, якія спрыялі стварэнню святочнага настрою (пытанні, разгорнутыя адказы на іх, этапея, пажаданні, воклічы, заклікі); тропаў (эпітэты, метафары, перыфразы, параўнанні, персаніфікацыі); сінтаксічных канструкцый (анафара, гамеаптон).

Асабісты ўклад саіскальніка

Прапанаваная дысертацыя з'яўляецца першым у беларускім літаратуразнаўстве комплексным даследаваннем лаціна- і польскамоўных эпіталамных помнікаў другой паловы XVI – першай паловы XVII ст, арыгіналы якіх знаходзяцца ў кнігазборах бібліятэк і архіваў Беларусі, Польшчы і Літвы. Аўтар вывучае канкрэтныя сачыненні на прадмет наследавання і трансфармацыі традыцый іх стварэння, а таксама праводзіць аналіз літаратурна-гістарычнага кантэксту іх своеасаблівага функцыянавання ў літаратурным дыскурсе Беларусі.

Дысертацийнае даследаванне – вынік праведзенай навуковай працы па зборы, сістэматызацыі і аналітычным аглядзе фактычнага матэрыялу з арыгінальнымі палажэннямі і самастойнымі высновамі. Пераклады помнікаў з лацінскай і старапольскай моў, а таксама каментарыі да іх выкананы аўтарам самастойна. Артыкулы, у якіх апублікаваны вынікі даследавання, напісаны без суаўтараў і адлюстроўваюць уклад дысертанта ў беларускае літаратуразнаўства.

Апрабацыя вынікаў дысертацийі ажыццяўлялася на 17 міжнародных і рэспубліканскіх канферэнцыях: рэспубліканская навуковая канферэнцыя «Філалагічныя навукі: маладыя вучоныя ў пошуку» (Мінск, БДУ, 23 красавіка 2002 г.; 25 красавіка 2003 г.); VII Міжнародная навуковая канферэнцыя «Славянскія літаратуры ў кантэксце сусветнай» (Мінск, БДУ, 12–14 кастрычніка 2005 г.); VIII Міжнародная навуковая канферэнцыя «Славянскія літаратуры ў кантэксце сусветнай» (Мінск, БДУ, 1–3 лістапада 2007 г.); рэспубліканская навукова-практычная канферэнцыя «Актуальныя праблемы правазнаўства: гісторыя і сучаснасць» (Мінск, Юрыдычны каледж БДУ, 4–5 снежня 2007 г.); IX Міжнародная навуковая канферэнцыя «Славянскія літаратуры ў кантэксце сусветнай» (Мінск, БДУ, 15–17 кастрычніка 2009 г.); VI Міжнародная навукова-практычная канферэнцыя «Ідэі. Пошукі. Рашэнні» (Мінск, БДУ, 15–16 сакавіка 2013 г.); XI Міжнародная навуковая канферэнцыя «Славянскія літаратуры ў кантэксце сусветнай» (Мінск, БДУ, 24–26 кастрычніка 2013 г.); Міжнародная навукова-практычная канферэнцыя «Лістападаўскія сустрэчы – X» (Мінск, БДУ, 14–15 лістапада 2013 г.); Міжнародная навукова-практычная канферэнцыя «Дзявятыя Танкаўскія чытанні» (Мінск, БДПУ, 26 верасня 2014 г.); X Міжнародныя кнігазнаўчыя чытанні «Кніжная культура Беларусі: погляд праз стагоддзі» (Мінск, Нацыянальная бібліятэка Беларусі, 7–8 красавіка 2015 г.); XIV Міжнародная навуковая канферэнцыя «Беларусь і Германія» (Мінск, МДЛУ, 10 красавіка 2015 г.); XI Міжнародныя кнігазнаўчыя чытанні «Кніжная культура Беларусі: погляд праз стагоддзі» (Мінск, Нацыянальная бібліятэка Беларусі, 7–8 красавіка 2016 г.); II Міжнародны форум «Скарынаўскія чытанні 2016: кніга як феномен культуры, мастацтва, тэхналогіі» (Мінск, БДТУ, 6–7 верасня 2016 г.); Міжнародная навуковая канферэнцыя «Беларуска-італьянскае культурнае ўзаемадзеянне і праблема захавання нацыянальнай ідэнтычнасці: гістарычны вопыт і сучасныя праблемы» (Мінск, НАН Беларусі, 12–13 кастрычніка 2016 г.); Міжнародны кангрэс «500 гадоў беларускага кнігадрукавання» (Мінск, Нацыянальная бібліятэка Беларусі, 14–15 верасня 2017 г.); Міжнародная навуковая канферэнцыя «Францыск Скарына і яго час. 500-годдзе беларускага і ўсходнеславянскага кнігадрукавання» (Мінск, НАН Беларусі, 30 лістапада – 2 снежня 2017 г.).

Асноўныя палажэнні дысертацыі абмяркоўваліся на пасяджэннях кафедры гісторыі беларускай літаратуры Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Матэрыялы даследавання апрабаваліся на практычных занятках па лацінскай мове для навучэнцаў па спецыяльнасці «Правазнаўства» ва ўстанове адукацыі «Юрыдычны каледж Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта», у ліцэйскіх класах на факультэце тэалогіі БДУ і на семінарах на філалагічным факультэце БДУ, у публікацыях па тэме прадстаўленай працы.

Апублікаванасць вынікаў дысертацыі

Асноўныя вынікі праведзенага даследавання па тэме дысертацыі адлюстраваны ў 22 навуковых публікацыях, у іх ліку 4 артыкулы ў навуковых часопісах, рэкамендаваных ВАК (2,1 аўт. арк.), 4 артыкулы ў навуковых зборніках (1 аўт. арк.), 14 матэрыялаў навуковых канферэнцый (3,6 аўт. арк.). Агульны аб'ём апублікаваных матэрыялаў складае 6,7 аўтарскіх аркушаў.

Структура і аб'ём дысертацыі

Структура дысертацыі адпавядае пастаўленым задачам па жанрава-мастацкай характарыстыцы эпіталамных твораў другой паловы XVI – першай паловы XVII ст., выяўленні і апісанні іх мастацка-стылістычных асаблівасцей і акрэсліванні іх ролі ў гісторыка-літаратурным працэсе Беларусі ў вызначаны перыяд.

Дысертацыя складаецца з уводзін, агульнай характарыстыкі работы, чатырох глаў, заключэння, бібліяграфічнага спіса і 6 дадаткаў. Агульны аб'ём дысертацыі – 139 с., у тым ліку – 100 с. асноўнага тэксту. Бібліяграфія займае 23 старонкі і ўтрымлівае 270 назваў (з іх 248 – спіс выкарыстаных крыніц, 22 – спіс публікацый саіскальніка вучонай ступені). Дадаткі змешчаны на 16 старонках.

АСНОЎНЫ ЗМЕСТ ДЫСЕРТАЦЫІ

Першая глава **«Гісторыка-тэарэтычны аспект вывучэння эпіталамных твораў»** складаецца з двух раздзелаў і мае аглядна-аналітычны характар.

У раздзеле 1.1 **«Станаўленне тэарэтычных ведаў пра творы, напісаныя на шлюб»** пададзены звесткі пра развіццё поглядаў на жанр эпіталам ад эпохі Антычнасці да ранняга Барока. Згаданы працы Дыянісія Галікарнаскага (I ст. да н.э.), Менандра (III ст.) і Гімерыя (IV ст.), Касіядора (V–VI стст.), Ісідора з Севілы (VI–VII стст.), Вінцэнта Бургундзія (XIII ст.), Юлія Цэзара Скалігера, Якуба Пантана, Мацея Казіміра Сарбеўскага.

На аснове тэарэтычных палажэнняў антычных рытараў у эпоху Рэнэсансу Юліем Цэзарам Скалігерам быў сфармуляваны канон для напісання эпіталам. У сачыненні «*Poetices libri septem*» («Паэтыка ў сямі кнігах») ён разглядаў два паняцці: гіменей (вясельную песню), характэрнай асаблівасцю якога быў абавязковы заклік Гімена – бога шлюбу; эпіталаму (песню, якой віншуюць са шлюбам), абавязковым элементам кампазіцыі якой была пахвала. У трэцяй кнізе (51-я глава) былі вызначаны асноўныя структурныя элементы эпіталамы: 1) апісанне жаданняў маладых; 2) пахвала абодвум; 3) варажба; 4) забавы; 5) зычэнні нашчадкаў; 6) заклікі гасцей да сну, а маладых да выяўлення пачуццяў. Асноўнымі героямі эпіталам былі названыя багі і міфалагічныя істоты (Марс, Апалон, Венера, Меркурый, Грацыі, Музы). Юлій Цэзар Скалігер таксама падаў прыклады рэфрэнаў, адзначыў найбольш папулярныя метрычныя памеры харавой абрадавай лірыкі (сапфічная страфа, ямбічны трыметр) і прыгадаў імёны аўтараў, творам якіх трэба наследаваць (Катул, Клаўдзіян).

Мацей Казімір Сарбеўскі ў навуковай працы «*De perfecta poesi*» («Аб дасканалай паэзіі»), беручы за прыклад творы Стацыя, Клаўдзіяна, залічыў эпіталамы, гімны, апалогіі, ідыліі, панегірыкі, эпінікіі і інш. да сільваў.

У раздзеле 1.2 «**Даследаванне эпіталамных помнікаў у замежным і беларускім літаратуразнаўстве**» выкананы тэарэтычны аналіз прац вядомых замежных (з краін Заходняй Еўропы, Амерыкі, Канады і г.д.) і беларускіх вучоных; вызначаны асноўныя напрамкі вывучэння твораў на шлюб ад пачатку ХХ ст. да сучаснага моманту.

Навукоўцы разглядалі гісторыю функцыянавання эпіталам; прапаноўвалі аналіз вясельных твораў розных эпох (ад Антычнасці да Асветніцтва) у нацыянальных літаратурах і рабілі спробы класіфікацыі помнікаў (Л. Слянькова, К. Мрочак, С. Саркаўскене, М. Бабін, Т. Грын, В. Туфтэ, С. Эмслі, А. Пятроў). Пры гэтым закраналіся не толькі стандартныя пытанні вывучэння твораў, такія як структура, сюжэты, шляхі імітацыі, мадыфікацыі зместу і форм (К. Ставецка, М. Цытоўска, Б. Роджэрс, Т. Джэрман і інш.), следаванне прадпісанням рыторыкі (Я. Недзведзь, Р. Кжывы, М. Куран), але таксама характарызаваліся сацыякультурныя аспекты: прафесійны (Р. Сарасці-Віленіус), ілюстрацыйна-выдавецкі (Я. Бяднарска, Э. Пацынене), гендарны (Р. Фалтан, М. Элісан), псіхалагічны і прававы (А. Іствуд, Ц. Кехн), канфесіянальны (Б. Стухляк-Суровяк), рэгіянальны (Э. Катарскі). Улічваючы высокую сацыяльную пазіцыю адрасатаў, даследчыкі разглядалі эпіталаму як з’яву палітычнай паэзіі (Э. Клецкер, Ю. Новак-Длужэўскі).

Беларускія навукоўцы выкарыстоўвалі шматлікія прыклады тэкстаў на шлюб падчас панарамных аглядаў полілінгвістычнай літаратуры XVI–XVII стст. (С. Кавалёў, Ж. Некрашэвіч-Кароткая). Эпіталамы аналізаваліся

ў кантэксце творчасці пэўнага аўтара або для характарыстыкі феноменаў кніжнай традыцыі таго часу (І. Саверчанка, І. Краўчук). Герб-гравюра – пазалітаратурны кампанент, які ў сваю чаргу быў «звязаны» са зместам твора, напісанага з нагоды шлюбу, – таксама ўлічваўся як элемент, рэlevantны прадмету літаратуразнаўчага даследавання (Г. Карповіч).

У другой главе **«Эвалюцыя заходнееўрапейскай эпіталамы»**, якая складаецца з двух раздзелаў, вызначана дынаміка трансфармацыі эпіталамных твораў з часоў Антычнасці да ранняга Барока.

У раздзеле 2.1 **«Пачаткі вясельнай паэзіі ў Антычнасці»** раскрыты асаблівасці функцыянавання эпіталам у Старажытнай Грэцыі і Рыме. Сінкрэтычны характар мастацтва, абслугоўванне ім бытавых ці культавых сітуацый спрычыніліся да папулярнасці вясельных тэкстаў, якія па сваёй прыродзе былі блізкімі да фальклору. З’яўленне аўтарскіх эпіталам паспрыяла іх далейшай эвалюцыі.

Захаваныя вясельныя літаратурныя творы Сапфа (каля 630 – 572/0 да н.э.) і Катула (каля 150 – 87 да н.э.) мелі выразны лірычны пачатак: яны былі звязаныя з абрадавымі песнямі (усхвалялі маладых, заклікалі багоў, засяроджвалі ўвагу ўспрымальнікаў на пачуццях закаханых герояў). Разам з тым некаторыя з іх уяўлялі сабой сцэнарыі для арганізацыі рытуалаў (фрагмент 44 Сапфа пра вяселле Гектара і Андрэмахі) або эпічныя апаведы (напрыклад, 64-я песня Катула – «Эпіталама Пелею і Фетыдзе»). Дарэчы, адбыліся змены не толькі ў змесце, але таксама і ў метрыцы твораў: Катул выкарыстаў не вершаваныя памеры абрадавых песень (ямбы, сапфічную страфу), а эпічны метрычны памер – дактылічны гекзаметр. Пазней Клаўдзіян (каля 370 – 404) і Стацый (40-я гг. – каля 96) надалі сваім эпіталамам панегірычны характар: галоўнае месца ў іх займала пахвала маладым. Аўтары шырока карысталіся рытарычнымі сродкамі, найбольш папулярныя з якіх – ампліфікацыя, рытарычныя пытанні.

У раздзеле 2.2 **«Асаблівасці вясельнай творчасці (позняя Антычнасць – ранняе Барока)»** пададзены звесткі пра эпічна-панегірычныя (рытарычна-пахвальныя) эпіталомы, якія пісалі Сідоній Апалінары (430–486), Эмілій Драконцый (439–534), Марцыян Капэла (першая палова V ст.), Энодзій (473–521) і інш. Часта гэтыя аўтары абапіраліся на сцэнарыі шлюбных панегірыкаў Клаўдзіяна і Стацыя. Вясельныя помнікі позняй Антычнасці характарызаваліся спалучэннем антычных і хрысціянскіх элементаў, а таксама алегарычнай прыродай. Творы, што з’яўляліся пад назвай «эпіталама» ў Сярэднявеччы былі пераважна рэлігійнага зместу, мелі форму эпічных паэм, гімнаў, лістоў, энцыклапедычных пражайтных трактатаў (з разгорнутымі каментарыямі).

У эпохі Рэнесансу і ранняга Барока шматлікія свецкія эпіталамы ствараліся пры дварах еўрапейскіх манархаў і прадстаўнікоў арыстакратычнага саслоўя. Атрыманне фінансавага ўзнагароджвання і пошук патрона, з аднаго боку, паспрыяла ўзнікненню канкурэнцыі паміж паэтамі, з другога – падштурхоўвала аўтараў да стварэння шматлікіх форм эпіталамных помнікаў (песні, трактаты, эпічныя эпіталамы, оды, эпіталамы-інсцэніроўкі, санеты і г.д.), а таксама выкарыстання розных вершаваных памераў (сапфічная страфа, ямбічны трыметр, трынаццаціскладовік і г.д.). Згодна з прадпісаннямі рэнесансных граматык творцы лацінскіх тэкстаў (Лудавіка Арыёста (1474–1533), у Нідэрландах – Эразм Ратэрдамскі (1469–1536) і інш.) наследавалі антычным аўтарам.

Пішучы творы на еўрапейскіх мовах, аўтары абапіраліся на традыцыі, выпрацаваныя ў Антычнасці, і выкарыстоўвалі гістарычныя, тапаграфічныя, абрадавыя, палітычныя элементы з актуальнага для іх асяроддзя. Тым самым яны надавалі віншавальным тэкстам нацыянальны каларыт і спрыялі станаўленню і развіццю рэгіянальных традыцый. Сярод найбольш вядомых і самабытных твораў – эпіталамы Яна Каханоўскага (1530–1584), Самуэля Твардоўскага (не пазней 1600–1661) (Польшча), Эдмунда Спенсера (1522–1599), Джона Дона (1572–1631) (Англія), П’ера Рансара (1524–1585) (Францыя). Для шматнацыянальных краін было характэрна напісанне эпіталам на некалькіх мовах. Пашырылася кола адрасатаў; калі ў пачатку XVI ст. імі былі прадстаўнікі самых вышэйшых правячых колаў (каралі), то пазней гэта і іншыя прадстаўнікі грамадскай лесвіцы: у канцы XVI ст. эпіталамы пішуцца для дваран, мяшчан, у XVII ст. – для прадстаўнікоў навуковага набілітэту.

Трэцяя глава **«Гісторыка-літаратурны кантэкст функцыянавання эпіталамных твораў Беларусі ў другой палове XVI – першай палове XVII ст.»**.

У раздзеле 3.1 **«Адлюстраванне культурнай парадыгмы цырыманіяльнага жыцця эліты»** вызначана роля эпіталамных помнікаў у кантэксце прынагоднай літаратуры і сацыяльна-культурным жыцці, ахарактарызаваны іх формы, функцыі, акрэслены канцэптульныя правілы і мэты напісання.

Распаўсюджванне кніг паўплывала на тое, што яны сталі запатрабаваным і дзейным сродкам прапаганды і дэманстрацыі прэстыжу, захавання сямейна-родавай памяці. Веданне лацінскай мовы было неад’емным атрыбутам элітарнага выхавання і культуры і спрыяла прыдворна-адміністрацыйнай і ваенна-палітычнай кар’еры.

Прадстаўнік эліты пазыцыяніраваў сябе як годны нашчадак сваіх продкаў – «*clarus propago domus*» («бліскучы нашчадак дома»). Вось якія словы напісаў С. Пэскі ў 1620 г. у творы да А. Храптовіча: «*Litawer pradziad on twoy, Cny Chreptowicz, słyńie... // Dzielnych spraw iego nigdy Litwa nie przebaczy, // A teraz wzór Cnot iego w Chreptowiczach baczy*» («Ведаюць Літавера, прадзеда твайго, знакаміты Храптовіч... // Выбітных спраў ягоных ніколі не забудзе Літва, // Якая цяпер прыклад цнот яго ў Храптовічах бачыць»).

Аналіз эпіталамных твораў дазволіў стварыць так званы сацыяльны партрэт, апісаць ролі, што вызначалі адпаведную пазіцыю ў грамадскай супольнасці прадстаўніка эліты, які непасрэдна ўплываў на жыццё краіны і быў цесна звязаны з яе сацыяльнымі інстытутамі.

У палітычнай сферы індывід вышэйшага саслоўя прадстаўлены як абаронца Айчыны, мужны змагар, палітык міжнароднага плана. Так у 1645 г. Ю. Канстанціновіч напісаў пра Ф. Сапегу: «*Ubique] Miles, ubique] Strenuus, ubique] SAPIENA...*» («Усюды воін, усюды актыўны, усюды Сапега...»).

У сацыяльна-культурным жыцці герой эпіталамных твораў – грамадскі дзеяч (прадстаўнік заканадаўчай, выканаўчай, судовай улады), заказчык у прафесійных творцаў прадметаў мастацтва, адукаваны патрон навучальных устаноў, удзельнік і арганізатар адукацыйных вандровак. Вось якімі словамі К. Кярноўскі ў 1595 г. ахарактарызаваў П. Крашынскага: «*Tyś postępek w cnych sprawach wielki uczyniwszy, // A obyczaje różnych narodów zwiedziwszy, // Do oyczyzny się wrócił, abyś walecznemu // Ochotę swą pokazał Krolowi swojemu*» («Такі значны ўчынак здзейсніў: // Даведаўшыся пра звычаі іншых народаў, // У Айчыну вярнуўся, каб свайму Каралю, // Які змагаўся, дапамагчы сваёй дзейнасцю»).

У рэлігійных пытаннях прадстаўнік эліты – шчыры, актыўны прыхільнік і распаўсюджвальнік ідэалаў хрысціянства, шчодры мецэнат. Такімі словамі Ю. Канстанціновіч ахарактарызаваў у 1645 г. Ф. Сапегу «*...pene munificentia, Regia in Urbe Grodna Monasterium // a fundamentis excitavit*» («...сваёй шчодрасцю, у каралеўскім горадзе Гродна манастыр // дапамог узвесці»).

На сямейна-бытавым узроўні герой эпіталамных твораў – гаспадар, галава сям'і, бацька. С. Пэскі ў творы на шлюб А. Храптовіча пісаў: «*Nie męża, lecz Oycę, Matkę y Brata // Masz... // Wie, iak żywotą mądrze bieg kierować // I maiętnościami umie szafować*» («Не мужа, але Бацьку, Маці і Брата // Маеш... // Ён ведае, куды бег жыцця накіроўваць // І ўмее распараджацца маёмасцю»).

Пішучы пра жанчыну-жонку аўтары рабілі акцэнт на канкрэтныя функцыі і ролі: удзячная дачка, якая са шчырай падзякай пакідае дом бацькоў; захавальніца і руплівая гаспадыня дома; маці, здольная выхаваць добрых

нашчадкаў, апора для мужа: «*Cnotliwa żona – ozdoba mężowi, // Jest namoczniejsza podpora domowi*»⁵ («Цнатлівая жонка – аздаба для мужа // І наймацнейшая апора для дома») (С. Пескі, 1620). У эпіталамных творах была прадстаўлена праекцыя стэрэатыпаў пра жанчыну як носьбіта сацыяльна акрэсленых якасцей, сфарміраваных на аснове гендарных, сямейных, грамадскіх, этычных і эстэтычных уяўленняў.

Асноўная мэта разгледжаных выданняў – фарміраванне канкрэтнага вобраза прадстаўніка эліты. Іх сэнсавым і эмацыянальна-экспрэсіўным цэнтрам з’яўлялася пахвала. Помнікі трансліравалі версію пра вызначаныя стандарты, адлюстроўвалі агульнапрынятыя ідэалы, паказвалі асаблівасці і выключнасць герояў, жыццё якіх фарміравалася правіламі паводзін і патрабаваннямі элітарнага грамадства. Такім чынам, аўтары стваралі літаратурныя помнікі асобам, «космабіяпсіхасацыядухоўнага»⁶ (згодна з адначэннем А. М. Андрэева) маштабу. Узгадваў гасцей дапамагала публіцы адчуць сябе прыналежнымі да пэўнай супольнасці, пра якую ішла гаворка.

У раздзеле 3.2 «**Пазіцыяніраванне і выяўленне аўтара праз модусы і топасы**» адзначана, што спецыфіка эпіталамных твораў як віншаванняў спрычынілася да ўзнікнення і фарміравання цеснай сувязі «аўтар – адрасат», якая адлюстравана праз модусы і топасы і мае розны характар у залежнасці ад ролі аўтара: дыдактычны (выхаваўца), прагматычны (госць з падарункам), арганізацыйны (вядучы).

Найбольш папулярнымі ў эпіталамных творах былі некалькі модусаў пазіцыяніравання аўтара (згодна з класіфікацыяй Ж. В. Некрашэвіч-Кароткай⁷).

1. *Адукацыйны вектар* праяўляецца, калі аўтар звяртаецца да тэм дыдактычнага характару. Так, напрыклад, І. Мюліус у творы «*Epithalamion in nuptias ... Philonis Cmithae atque Sophiae, filiae ... Gregorii Chodcievitij*», 1564 («Эпіталаміён на шлюб ... Філона Кміты і Сафіі, дачкі ... Грыгорыя Хадкевіча») акцэнтаваў увагу на неабходнасці захавання памяці пра годнасць і старажытнасць роду, а таксама на імкненні да атрымання адукацыі яго выхаванцамі, братамі маладой – Андрэем і Аляксандрам Хадкевічамі.

2. *Модус акцэптавання або адмаўлення класічнай традыцыі* быў актуальны найперш у кантэксце антычных рэмінісцэнцый. Так, напрыклад,

⁵ Я. Каханоўскі ў другой кнізе песень пісаў: «*Żona uczciwa ozdoba mężowi // I napewniejsza podpora domowi*».

⁶ Андреев, А. Н. Что же такое литература? Аксиомы антропологического литературоведения / А. Н. Андреев // Мова – літаратура – культура : VII Міжнар. навук. канф., прысвеч. 130-годдзю з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа, 27–28 верасня 2012 г., Мінск, БДУ : зб. навук. арт. / пад агул. рэд. Т. І. Шамякінай. – Мінск, 2010. – С. 357.

⁷ Некрашэвіч-Кароткая, Ж. В. Модусы пазіцыяніравання аўтара ў гісторыка-літаратурным дыскурсе Беларусі // Славянскія літаратуры ў кантэксце сусветнай: да 900-годдзя Кірыла Тураўскага і 200-годдзя Тараса Шаўчэнкі : матэрыялы XI Міжнар. навук. канф., Мінск, 24–26 кастр. 2013 г. : у 2 ч. / пад рэд. Т. П. Казаковай. – Мінск, 2013. – Ч. 1. – С. 19–27.

І. Мюліус у эпіталаме на шлюб Ф. Кміты і С. Хадкевіч, згадаўшы паводле правіл рыторыкі і паэтыкі пра шлюб Пелея і Фетыды, падае радавод і пералічвае цноты Хадкевічаў.

3. Модус *сацыяльнага (саслоўнага) статусу* актуалізаваўся праз называнне пасады (прафесіі, саслоўя): на тытульным лісце паведамлялася пра пасаду, якую займаў аўтар, напрыклад, «*Epistola gratulatoria ad ... Leonem Sapieha ... qua felix matrimonium illi, una cum consorte eius ... Elisabetha Radzivilea ... exoptat David Hilchen, regius secretarius*», 1599 («Віншавальны ліст да ... Льва Сапегі ... які шчаслівы шлюб са сваёй абранніцай ... Альжбетай Радзівіл ... заключае. Ад Давыда Хілхэна, каралеўскага сакратара»); «*Plavsvs epithalamicvs inter nvptias ... Georgii Iacobi Szweryn ... ac ... Evphrosinae Sangvskowna... Ab Adamo Sylinski equite Polono in Alma Academia Vilnen[sis] ... eloquentiae auditore dedicatvs*», 1644 («Эпіталамныя воплескі падчас шлюб у ... Георгія Якуба Швэрына ... і ... Еўфрасінні Сангушкоўны, прысвечаныя ім... Адамам Сулінскім – польскім шляхцічам, слухачом класа красамоўства Віленскай акадэміі, якая насычае [ведамі]»).

4. Модус *айчыны* быў актуальны для аўтараў, якія прыехалі з еўрапейскіх краін Еўропы. Так, П. Раізіі на тытульным лісце пазначыў: «*Ad Nicolavm Radivilonem Virvm Illvstrem. Epithalamium Petro Roysio Maureo Hispano*» («Эпіталама для Мікалая Радзівіла, мужа высакароднага. Ад Пятра Раізія, іспанскага маўра»).

Акцэнт на асобе аўтара найбольш часта сустракаўся ў прадмоўна-пасляслоўным комплексе, мэтай якога было наладзіць кантакт з адрасатамі, завалодаць іх увагай, выклікаць да сябе добразычлівасць і прыхільнасць. Згодна з апісанымі Э. Р. Курцыусам у праграмным творы «Еўрапейская літаратура і лацінскае сярэднявечча» топасамі, намі былі адзначаны найбольш ужывальныя з іх, якія непасрэдна датычыліся паэтаў. Гэта топасы: 1) дэдыкацыі (зварот да маладых, альбо аднаго з пары, прыгаванне продкаў і іх дабрадзейнасцей); 2) падкрэсленай сціпласці; 3) карагода Муз.

Сацыяльныя ролі аўтараў эпіталамных твораў яскрава адлюстроўвалі грамадскае прызнанне прадстаўніка эліты. Так, твор з боку сваякоў (іменем сына падпісвалі верш на шлюб для бацькі, браты падчас урачыстасці віталі сястру) падкрэсліваў выказванне павагі на сямейным узроўні; ліст ад калег – на карпарацыйным; духоўная прамова (*towa duchowna*) – на рэлігійным; твор ад прафесійнага аўтара паказваў адрасата шчодрым мецэнатам.

Глава чацвёртая «**Мастацка-выяўленчая прастора эпіталамных твораў Беларусі другой паловы XVI – першай паловы XVII ст.**» прысвечана характарыстыцы іх жанравых форм, архітэктонікі, мастацка-стылістычных сродкаў.

У раздзеле 4.1 «**Жанравыя формы твораў, напісаных з нагоды шлюбав**» адзначана, што ў полілінгвістычнай літаратуры Вялікага Княства Літоўскага другой паловы XVI – першай паловы XVII ст. знайшлі ўвасабленне не ўсе шырока распаўсюджаныя ў краінах Еўропы жанравыя формы эпіталам (напрыклад, адсутнічалі санеты, трактаты, аўтаэпіталамы і г.д.). Так, папулярнымі сталі эпіталамы:

1) дзе пераважаў нарацыйны кампанент, яны звычайна пісаліся гекзаметрам (напрыклад, справаздачна-апісальны/апавядальна-справаздаўчы твор П. Раізія 1564 г. «*Epithalamium Nicolai Trebuchovii ... et Theodoraе Bogusiaе*» («Эпіталама Мікалаю Трэбухоўскаму ... і Тэадоры з Богушаў»), абавязковым элементам якога быў пералік гасцей; эпічны, напрыклад, помнік Я. Радвана 1590 г. – «*Epithalamium in nuptias ... Christophori Monvidi Dorohostayski ... ac ... Sophiae Chodkieviciae*» («Эпіталама на шлюб ... Хрыстафора Дарагастайскага ... і ... Сафіі з Хадкевічаў»), у аснову сюжэта якога пакладзены матыў нарады багоў);

2) лірычныя, пабудаваныя па схеме гіменея і падзеленыя паўторным рэфрэнам на строфы, напрыклад, «*Epithalamium in nuptiis ... Leonis Sapiehae ... et ... Elisabethae Radivillae*», 1599 («Эпіталама на вяселле ... Льва Сапегі ... і ... Альжбеты Радзівіл») А. Лаэзія;

3) інсцэніроўкі – маналогі ці дыялогі Муз і Апалона, Цнот, Гідрыі, персаніфікаваных увасабленняў планет і г.д.; тут звычайна ўжываліся розныя вершаваныя памеры (сапфічная страфа, элегічны двуверш), каб індывідуалізаваць прамовы Муз і дасягнуць інтэрактыўнасці, як, напрыклад, у «*Epithalamion in nuptias ... Philonis Cmithae ... et Sophia, filiae ... Gregorii Choodcieuitij*», 1564 («Эпіталаме на шлюб ... Філона Кміты ... і Сафіі, дачкі ... Грыгорыя Хадкевіча») І. Мюліуса;

4) з элементамі візуальнай паэзіі (набылі папулярнасць у першай палове XVII ст.). Найчасцей гэта былі варыяцыі на тэму сімвалаў шлюбав: вершы ў выглядзе пярэсценка, акравершы ці анаграмы, звязаныя з імёнамі маладых, загадкі да ўдзельнікаў святчнай цырымоніі і г.д. Адзін з найбольш яскравых прыкладаў – «*Nymphika ... Aleksandra Chaleckiego ... z ... Anną Magdaleną Woynianką*», 1617 («Німфіка Аляксандра Халецкага ... з ... Ганнай Магдаленай Вайнянкай») С. Ягадзінскага.

Шматлікія эпіталамы маюць змешаную (камбінаваную, сінкрэтычную) прыроду. Тэксты чацвёртага дзесяцігоддзя XVII ст. кампазіцыйна і зместава набліжаны да рытарычнага красамоўства (рытмізаваная проза з лірычнымі рэмінісцэнцыямі з антычных аўтараў).

Асаблівая роля ў працэсе папулярызацыі эпіталамнай прадукцыі належала Віленскай езуіцкай акадэміі. Напрыканцы XVI ст. з’явіліся шматлікія зборнікі вершаваных віншаванняў-прывітанняў, напісаныя студэнтамі і выкладчыкамі гэтай установы («*Epithalamia in nuptias ... Georgii Chodkiewiczii ... et ... Sophiae Radiviliae... A ... sodalibus, academia Vilnen[sis] ... conscripta*», 1594 – «Эпіталама на шлюб ... Георгія Хадкевіча ... і ... Сафіі Радзівіл... Таварыствам ... Віленскай акадэміі ... напісана»). Схільнасць да манументалізацыі прыводзіла да цыклізацыі – прысвячэння некалькіх твораў адной падзеі. Напрыклад, з нагоды шлюбу Л. Сапегі ў 1599 г. былі напісаны тры творы: першы ад імя сына, другі – калегамі маладога, трэці – прафесійным аўтарам А. Лаэхіем.

У раздзеле 4.2 «**Архітэктоніка эпіталамных помнікаў**» разгледжана спецыфіка іх назваў, структура і змест прадмоўна-пасляслоўнага комплексу, структураўтваральныя элементы.

Традыцыйная назва «эпіталама» (якая ўжо ў старажытнасці пачала абазначаць жанр вясельных твораў) у другой палове XVI – першай палове XVII ст. выкарыстоўвалася часцей за ўсё ў лацінскім варыянце – «*epithalamium*», хаця часам на тытульных лістах сустракалася слова, якое мае грэчаскі канчатак – «*epithalamion*». Грэчаскімі назвамі ў асноўным пазначаліся лірычныя творы: «*Syzygia...*», 1617 («Сізігія...»), «*Nymphica...*», 1613 («Німфіка») С. Ягадзінскага і інш. Для твораў, напісаных на старапольскай мове, часам выкарыстоўваліся лацінскія лексемы (напрыклад, «*Samoeny weselne...*», 1602 – «Вясельныя Камены...» М. Буйвідовіча) або складаныя назвы (напрыклад, «*Thalassio albo Pochodnia...*», 1643 – «Таласій, альбо Паходня...» Я. Павінскага).

Назва часта вызначала форму і характар тэкстаў. На пачатку XVII ст. на тытульных лістах твораў на шлюб пачалі з’яўляцца алегарычныя выразы. Так, у 1634 г. А. В. Высоцкі напісаў «*Niebo gwiazdeczne...*» («Зорнае неба...») і «*Zamek nieśmiertelney chwały Dwanaście Bram*» («Замак бессмяротнай пахвалы – Дванаццаць брам»). Назвы маглі адлюстроўваць від вясельнага твора: «*Epistola gratulatoria...*», 1599 («Віншавальны ліст...») Д. Хілхэна; «*Panegirycus nuptialis...*», 1619 («Вясельны панегірык...») А. Кажанеўскага; «*Symphonia nvptialis...*», 1636 («Шлюбная сімфонія...») А. Цехановіча.

Падрабязнае афармленне тытульнага ліста вясельных тэкстаў давала вычарпальныя звесткі пра падзею заключэння шлюбу і яе ўдзельнікаў. Эблематычныя кампазіцыі, якія традыцыйна змяшчаліся на адваротным баку тытульнага ліста, мелі ў сваім складзе назву, выяву герба, верш на герб (эпіграму). Падчас напісання эпіграмы аўтары звярталіся да матываў

захаплення, здзіўлення веліччу родаў, усхвалення продкаў, узняцця вечнай славы да нябёсаў, надзеі на нараджэнне нашчадкаў («*propagines*», «*soboles*»), вартых славы продкаў, упрыгожання сваіх родаў («*decus*»).

Прадмоўна-пасляслоўны комплекс эпіталамных помнікаў меў прэзентацыйны характар. Так, асноўнаму зместу твора традыцыйна папярэднічала праявіснае рэфлексіўна-маралізатарскае прысвячэнне. Як правіла, яно змяшчала наступныя элементы: 1) аўтапрэзентацыю (аўтар мог звярнуць увагу на свой узрост, паходжанне, назваць суаўтараў); 2) пахвалу родаў маладых (імёны, прозвішчы маладых і іх бацькоў звычайна выдзяляліся вялікімі літарамі альбо пісаліся іншым шрыфтам); 3) інфармацыю пра неабходнасць узяцця шлюб, якая падмацоўвалася прымаўкамі, цытатамі з Бібліі ці трактатаў антычных філосафаў, урыўкамі са старажытных міфаў. У пасляслоўе ўключаліся звароты-прысвячэнні маралізатарскага і панегірычнага характару. Тут у чарговы раз адзначалася важнасць інстытуту шлюб і паўтараліся словы зычэнняў, згадвалася пра годнасць і прыстойнасць роду, часам сустракаліся і звароты да сваякоў маладых. Найбольш разбудаваны прадмоўна-пасляслоўны комплекс стварыў С. Ягадзінскі ў помніку 1617 г. «*Nymphika ... Alexandra Chaleckiego ... z ... Anną Magdaleną Woynianką*» («Німфіка ... Аляксандра Халецкага ... з ... Ганнай Магдаленай Вайнянкай»).

У раздзеле 4.3 «**Спецыфіка паэтычнага сінтаксісу і выкарыстання тропаў у эпіталамных творах**» прадстаўлены аналіз сінтаксічнага і стылістычнага (рытарычнага) узроўняў паэтычнага дыскурсу эпіталамных тэкстаў Беларусі другой паловы XVI – першай паловы XVII ст.; ахарактарызаваны найбольш ужывальныя тропы (эпітэты, метафары, перыфразы, параўнанні, персаніфікацыі), вызначаны іх семантычны кантэкст.

Дзякуючы адначасоваму ўздзеянню на розныя каналы ўспрыняцця (слыхавы, зрокавы) твор з’яўляўся эфектыўным сродкам прапаганды і дыдактыкі. Задачай аўтараў было адаптаваць да сітуацыі і рэалізацыі актуальных для таго часу значэнняў правілы выкарыстання рытарычных і паэтычных сродкаў, распрацаваныя ў папярэднія эпохі.

Тэксты насычаліся рытарычнымі фігурамі, якія ўжываліся для мадэлявання вобраза «надзвычайнай» асобы. Рытарычныя пытанні і адказы на іх выкарыстоўваліся на пачатку; разгорнутае апісанне асобы (этапея) – у сярэдзіне; воклічы, заклікі – у канцы.

Дзеля ўзмацнення экспрэсіі і стварэння святочнага настрою ўжываліся сродкі рытмічнай арганізацыі тэкстаў. Сярод іх найбольш папулярнымі былі сінтаксічная і гукавая анафары, гамеапатоны, гамеатэлеўтоны і інш. Каб зрабіць твор шматгранным, выкарыстоўваліся сінонімы, ампліфікацыя,

традукцыя. Гэта запавольвала тэмп выкладання. Увага з дапамогай названых сродкаў засяроджвалася на інфармацыі пра ідэал сям'і, а таксама на партрэтах маладых, іх сваякоў і гасцей урачыстасці.

Тропы (эпітэты, метафары, перыфразы, параўнанні, персаніфікацыі) надавалі пахвале неабходную ацэначную афарбоўку, спрыялі дасягненню канкрэтных мэт і задач, пастаўленых прадстаўніком эліты перад аўтарам: пахваліць, паказаць як прыклад і павіншаваць адрасатаў.

У першай палове XVII ст. студэнты і выкладчыкі Віленскай езуіцкай акадэміі сачынялі творы, якія змяшчалі дзве часткі: лаціна- і польскамоўную. Так, у творы А. Сулінскага 1644 г. у лацінамоўнай частцы рытмізаваную прозу змянялі вершаваныя радкі. Польскамоўная частка («*Hymeneusz albo winszowanie...*» – «Гіменей, альбо віншаванне...») была прыкладна ў 3 разы меншай за лацінамоўную, да чаго спрычынілася выкарыстанне разнастайных лексічных сродкаў, якія перадавалі топас невымоўнасці: «*Nie trzeba u Muz wzywać na twe wychwalenie... // Dość natknąć, że pochodzisz od Xiążat Litewskich*» («Не трэба для тваёй пахвалы клікаць Муз... // Дастаткова згадаць, што паходзіш ад князёў Літоўскіх»). Такія словы аўтар прысвячае роду маладой. У лацінамоўнай частцы («*Plavsvs Epithalamicvs...*» – «Эпіталамныя воплескі...») прадстаўлены наступны тэматычны рад, прызначаны для актывізацыі эрудыцыю слухача/чытача і з'яўлення ў яго канкрэтных асацыяцый: «*SANGVSCIANAE gloriae ornamenta... // Nec familias tantum, sed regnum implet. // Hic // Gediminorum, Olgierdorum, Lubartorum, Iagiellonum // Imperia, mitrae, diademata*» («Упрыгожанне славы роду Сангушкаў... // Не толькі сям'ю, але і княжацкія дамы напаўняе. // Тут імперыі, дыядэмы, мітры Гедымінавічаў, Альгердавічаў, Любартаў, Ягелонаў»).

Такім чынам, польскамоўная частка мела індывідуальна-акцэнтаваны характар за кошт выкарыстання ацэначнай лексікі. Лацінамоўная – вызначалася дакументальным, урачыстым, афіцыйна-абстрактным характарам, чаму спрыялі антычныя сентэнцыі, міфалагічныя і гістарычныя вобразы.

ЗАКЛЮЧЭННЕ

Асноўныя навуковыя вынікі дысертацыі

Феномен эпіталам – складаная, шматгранная з'ява. На першы план пры іх стварэнні ў другой палове XVI – першай палове XVII ст. выходзілі палітычная (прэзентацыйная) і дыдактычная (навучальная) функцыі. Эпіталамныя творы, выяўляючы асноўныя тэндэнцыі полілінгвістычнай літаратуры Беларусі другой паловы XVI – першай паловы XVII ст. і адлюстроўваючы культурныя

асаблівасці элітарнага грамадства з дапамогай адмысловых мастацкіх вобразаў і сродкаў, з'яўляліся паўнаважнай з'явай гісторыка-літаратурнага дыскурсу Беларусі. Аўтар – сведка радаснай падзеі – насычаў вясельны твор тэксталагічнымі, мастацкімі, псіхалагічнымі, культурнымі кампанентамі, якія адлюстроўвалі ўзровень развіцця культуры эліты.

Эпіталамны твор Беларусі азначанага перыяду – гэта кніжна-літаратурная мадэль выяўлення статусу, сямейна-родавай памяці; адмысловая мастацкая форма ўвасаблення гістарычна-культурнай спецыфікі элітарнай ідэалогіі.

1. Папулярнасць эпіталамных твораў на тэрыторыі Беларусі (Вялікага Княства Літоўскага і пазней Рэчы Паспалітай) у другой палове XVI – першай палове XVII ст. была дэтэрмінавана спецыфічным характарам іх функцыянавання. З аднаго боку, яны давалі магчымасць у мастацкай форме прэзентаваць род, з другога боку, іх распаўсюджванне было абумоўлена адпаведным узроўнем культуры і адукацыі эліты і яе сацыяльна-эканамічным становішчам, а менавіта:

а) спецыфічным стаўленнем да набываў літаратуры як да сродкаў неўміручай славы ў гістарычным працэсе;

б) фінансавай (мецэнацкай) падтрымкай кнігадрукавання і адукацыйных устаноў, дзе стварэнне панегірыкаў (у тым ліку і эпіталамных твораў) было важным элементам навучання;

в) актыўным функцыянаваннем прынагоднага мастацтва (паэзіі, жывапісу і г.д.) як істотнага элемента прыдворнай цырыманіяльнай культуры.

Эпіталамныя творы разгледжанага перыяду прасякнуты асноўнай думкай: шлюб як адзін з найважнейшых кампанентаў сацыяльнай культуры элітарнага грамадства сімвалізаваў яднанне не толькі двух індывідаў, але і двух родаў. Яго заключэнне мела вялікае значэнне, у першую чаргу з палітычнага пункту гледжання. Гэта была выдатная магчымасць павялічыць тэрыторыі ўладанняў, пашырыць і замацаваць сваю ўладу ў дзяржаве. Заключэнне шлюбу дапамагала сфарміраваць больш моцныя сацыяльныя сувязі, а прысвечаныя яму сачыненні спрыялі дэманстрацыі (маніфестацыі) рангу новаўтворанай групы (сям'і) і ўмацаванню ў арыстакратычнай сетцы грамадства статусу родаў, якія прымалі ўдзел у святочнай цырымоніі [3; 4; 16; 17].

2. Літаратурныя мадэлі эпіталамных твораў адлюстравалі асноўныя рысы тагачаснай літаратурнай традыцыі як мясцовага (шматмоўнасць, тэндэнцыя да эпізацыі, насычанасць антычнымі міфалагічнымі, гістарычнымі вобразамі і рэаліямі), так і агульнаеўрапейскага характару (панегірызм, тэатральнасць, рытарычнасць). Аўтары выкарыстоўвалі не толькі прыклады, створаныя ў папярэднія часы, але яны абапіраліся на сучасныя ім міжнародныя тэндэнцыі, уводзячы адпаведныя часу рэаліі, персанажаў, апісваючы традыцыі.

У другой палове XVI ст. творы з нагоды вяселляў пісаліся пераважна на лацінскай мове (да іх стварэння спрычынілася хваля эміграцыі творчай інтэлігенцыі з краін Заходняй Еўропы, прадстаўнікі якой плённа працавалі пры дварах магнатаў – культурных цэнтрах Вялікага Княства Літоўскага). У 90 гг. XVI ст. пачалі з’яўляцца польскамоўныя, а на пачатку XVII ст. – двухмоўныя эпіталамныя творы. Іх аўтарамі выступалі вучні, выпускнікі і настаўнікі Віленскай езуіцкай акадэміі. Для эпіталамных помнікаў характэрны розны ўзровень мастацкага выканання: ад вучнёўскіх практыкаванняў да самастойных высокамастацкіх помнікаў літаратуры.

Паэты-эмігранты пры напісанні тэкстаў у асноўным наследавалі традыцыі антычных аўтараў эпіталам (Катула, Стацыя, Клаўдзіяна, Сідонія, Драконцыя і інш.); выхадцы з Вялікага Княства Літоўскага выкарыстоўвалі таксама ў якасці ўзораў тэксты таленавітых сучаснікаў з суседніх краін, напрыклад, Я. Каханоўскага [3; 4; 5; 6; 11; 14; 19; 21].

3. Спецыфічны характар эпіталамных твораў спрычыніўся да з’яўлення і функцыянавання разнастайных літаратурных форм, дзе адлюстраваліся асноўныя асаблівасці рэнесанснага светапогляду і разумення рыторыкі і паэтыкі. Сачыненні на шлюб былі накіраваны на ўсхваленне асобы, дзеля чаго ствараўся вобраз, варты пераймання. Маладыя і іх сваякі параўноўваліся з вобразамі антычнай гісторыі, міфалогіі, што адлюстроўвалася як на літаратурным, так і на мастацкім узроўнях.

Найбольш распаўсюджанымі былі эпіталамы: 1) дзе пераважаў нарацыйны кампанент а) справаздачна-апісальныя альбо апавядальна-справаздаўчыя (абавязковыя элементы якіх – пералік гасцей, апісанне некаторых найбольш важных цырыманіяльных дзеянняў); б) эпічныя, сюжэт якіх будаваўся па схеме нарады багоў, у іх таксама выкарыстоўваліся разнастайныя тэматычныя апісанні (рытуальных прадметаў, удзельнікаў і г.д.); 2) лірычныя (з рэфрэнам); 3) інсцэніроўкі (абавязковыя атрыбуты якіх – дыялогі/маналогі і партыі Муз, персаніфікаваных істот – Цнот, Гідрый і г.д.); 4) з элементамі візуальнай паэзіі (верш-герб, анаграма, імёналітарал і г.д.). У першай палове XVII ст., калі ўсё больш адчуваецца ўплыў паэтыкі Барока, у вясельных творах пачалі выкарыстоўвацца формы рэкрэатыўнай літаратуры (акра- і хранавершы, рэха, песні, загадкі). У чыстым выглядзе такія сачыненні сустракаліся рэдка. Часта творы спалучалі рысы некалькіх згаданых мадыфікацый.

У эпіталамных выданнях XVII ст. літаратурны і мастацка-візуальны кампаненты афармлення (розна памер шрыфту, выдзяленне колерам, гравюры і ілюстрацыі) выкарыстоўваліся для акцэнтавання найбольш важных думак

і канцэнтрацыі ўвагі адрасатаў. Менавіта такі комплекс дазваляў лепш зразумець не толькі сэнсавую (знакавую), але і эстэтычную інфармацыю, якую хацеў перадаць аўтар паэтычнага тэксту. Дзякуючы гэтаму чытач меў магчымасць дэкадзіраваць інфармацыю, а таксама вырашыць галоўную задачу: успрыняць твор як сэнсавае адзінства.

Абавязковымі кампанентамі прадмовы былі згадка пра неабходнасць і важнасць заключэння шлюбу, а таксама топас падкрэсленай сціпласці, які праяўляўся праз выкарыстанне эпітэтаў найвышэйшай ступені параўнання. Прысутнасць у асноўнай частцы гістарычна-палітычных, філасофскіх, хрысціянскіх і міфалагічных сюжэтаўтваральных элементаў, а таксама рэфлексіўна-маралізатарскі характар прысвячэнняў прадмоўна-пасляслоўнага комплексу спрыялі дасягненню асноўных мэт: усхваленню дасягненняў прадстаўнікоў родаў і паэтызацыі вяселля [1; 2; 7; 9; 12; 14; 15].

4. У творах з нагоды шлюбаў другой паловы XVI – першай паловы XVII ст. фіксаваліся культурныя і маральна-этычныя погляды элітарнага грамадства, дэманстраваўся ўласны і сацыяльны імідж яго прадстаўнікоў: старажытнасць і веліч родаў, высакароднае паходжанне, добрая (часта замежная адукацыя), паспяховая ваенная (прыдворная/сенатарская) кар’ера (альбо яе патэнцыял у выпадках з маладымі вельмі юнага ўзросту), валоданне аб’ектамі мастацтва і г.д.; яскрава і дакладна намаляваны партрэты-вобразы цнатлівай маладой і мужага маладога, якія годна захоўваюць і памнажаюць славу продкаў. Асноўная функцыя разгледжаных помнікаў заключалася ў панегірызме, у той жа час у іх адлюстравана палітычная і сацыяльная гісторыя дзяржавы.

Функцыянаванне эпіталамных твораў як віншаванняў спрычынілася да выяўлення ў іх спецыфічнага віду ўзаемадачынненняў, цеснай сувязі «аўтар – адрасат». Пазіцыяніраванне аўтара адбывалася ў творах праз модусы (адукацыйны вектар, акцэптаванне або адмаўленне класічнай традыцыі, сацыяльны (саслоўны) статус, называнне айчыны). Топасы (дэдыкацыі, падкрэсленай сціпласці, карагода Муз), звароты да адрасата дапамагалі адлюстраваць ролю аўтара, якая адпавядала канкрэтнаму ўзроўню ўзаемадачынненняў: выхаваўца – дыдактычнаму, госць з падарункам – прагматычнаму, вядучы – арганізацыйнаму [4; 7; 8; 9; 14; 19; 20].

5. У эпіталамных помніках ствараліся вобразы маладых, увага надавалася паказу іх родаў (у тым ліку гісторыі, паходжанню, доблесцям продкаў і сваякоў). Значную ролю адыгрывала рытмічна-сінтаксічная арганізацыя тэкстаў. Наяўнасць двух адрасатаў і адпаведна абавязковых зваротаў да абодвух маладых уплывала на выбар аднатыпных сінтаксічных канструкцый. Гэтым

патрабаванням як нельга лепш адпавядала выкарыстанне анафары (гукавая – шматпрыназоўнікавасць, шматзлучнікавасць; лексічная; сінтаксічная); дзеля дасягнення мілагучнасці выкарыстоўваліся гамеаптатоны.

Наяўнасць ядра эпіталамнага твора – пахвалы – патрабавала пэўнага парадку падчас выкарыстання рытарычных фігур. Так фігуры павучання (*docere*) – пытанні і разгорнутыя адказы на іх – знаходзіліся на пачатку (у прадмове), дзеля пастаноўкі праблемы і разгортвання думкі пра шлюб. Фігура асалоды (*delectare*) – этапея – выкарыстоўвалася ў асноўным тэксе, падчас пахвалы і выкладання звестак з біяграфіі асобы. Фігуры ўзрушэння (*movere*) стаялі напрыканцы, гэта былі пажаданні, воклічы, заклікі.

Каб паказаць свой узровень майстэрства напісання літаратурных твораў і ўпрыгожыць тэксты, аўтары выкарыстоўвалі шматлікія тропы, якія надавалі неабходную ацэначную афарбоўку. Найбольш распаўсюджанымі сярод іх былі эпітэты, метафары, перыфразы, параўнанні, персаніфікацыі.

У XVII ст. для больш шырокай прэзентацыі велічы родаў як на абшарах Рэчы Паспалітай, так і Еўропы, а таксама шматпланавай характарыстыкі маладых часта пісаліся двухмоўныя эпіталамныя творы: лацінамоўная частка помніка вызначалася дакументальным, урачыстым, афіцыйна-абстрактным характарам, чаму спрыяла выкарыстанне антычных сентэнцый, вобразаў. Польскамоўная насычалася эмацыянальна-ацэначнай лексікай для вызначэння асоб. Усё гэта ўзмацняла экспрэсію выказвання, узвышала яго тон, часам запавольвала выкладанне. Розныя вершаваныя памеры адлюстроўвалі ўзровень ведання і наследавання традыцый антычнай лірыкі, а таксама неардынарны талент паэта, стваралі шматпланавую карціну цырымоніі шлюбу [2; 9; 10; 13; 14; 18; 20; 21; 22].

Рэкамендацыі па практычным выкарыстанні вынікаў

Вынікі праведзенага даследавання могуць быць выкарыстаны:

1) у навукова-даследчай дзейнасці, арыентаванай на далейшае вывучэнне эпіталамных твораў другой паловы XVI – першай паловы XVII ст., у прыватнасці лакальных асаблівасцей лінгвістычнага, гістарычнага, культурнага і інш. планаў; пры падрыхтоўцы навуковага выдання разгледжаных помнікаў;

2) у навукова-метадычнай дзейнасці пры стварэнні энцыклапедычных і адукацыйных выданняў, вучэбна-метадычных дапаможнікаў і падручнікаў, адрасаваных выкладчыкам, студэнтам-філолагам і старшакласнікам, а таксама пры напісанні курсавых і дыпломных прац ва ўстановах адукацыі Рэспублікі Беларусь;

3) у вучэбным працэсе пры распрацоўцы лекцый і практычных заняткаў, спецсемінараў і спецкурсаў, прысвечаных заканамернасцям развіцця полілінгвістычнай літаратуры Вялікага Княства Літоўскага;

4) у літаратурнай практыцы пры перакладзе эпіталамных твораў другой паловы XVI – першай паловы XVII ст. і іх каменціраванні;

5) падчас напісання сцэнарыяў для падрыхтоўкі і правядзення анімацыйных праграм і тэатралізаваных мерапрыемстваў, прысвечаных гістарычным падзеям другой паловы XVI – першай паловы XVII ст.

Праведзенае комплекснае даследаванне выявіла мастацкія асаблівасці эпіталам, напісаных у другой палове XVI – першай палове XVII ст., вызначыла месца помніка на шлюб у полілінгвістычнай літаратуры Беларусі эпох Рэнесансу і ранняга Барока. Перспектыўным напрамкам далейшага вывучэння твораў павінна стаць ажыццяўленне паўнаwartаснага навуковага выдання эпіталам розных жанравых мадыфікацый.

СПІС ПУБЛІКАЦЫЙ ПА ТЭМЕ ДЫСЕРТАЦЫІ

Артыкулы ў навуковых часопісах, рэкамендаваных ВАК

1. Забродская, В. С. Эпіталамічны цыкл 1599 г. на шлюб Льва Сапегі і Альжбеты Радзівіл / В. С. Забродская // Весн. Беларус. дзярж. ун-та. Сер. 4, Філалогія. Журналістыка. Педагогіка. – 2009. – № 3. – С. 8–11.
2. Забродская, В. С. Архітэктоніка эпіталам другой паловы XVI – першай паловы XVII ст. / В. С. Забродская // Весн. Беларус. дзярж. ун-та. Сер. 4, Філалогія. Журналістыка. Педагогіка. – 2010. – № 2. – С. 8–11.
3. Забродская, В. С. Жанр эпіталамы ў шматмоўнай літаратуры Вялікага Княства Літоўскага другой паловы XVI – першай паловы XVII ст. / В. С. Забродская // Роднае слова. – 2013. – № 4. – С. 15–18.
4. Забродская, В. С. Творы эпіталамнага кола першай паловы XVI – другой паловы XVII ст.: літаратурны і сацыякультурны аспекты / В. С. Забродская // Вестн. МГЛУ. Сер. 1, Филология. – 2016. – № 4. – С. 120–129.

Артыкулы ў навуковых зборніках

5. Забродская, В. С. Эвалюцыя жанру эпіталам ад антычнасці да эпохі Адраджэння / В. С. Забродская // Филологические штудии = *Studia philologica* : сб. науч. ст. / под ред. Г. И. Шевченко, К. А. Тананушко ; редкол.: А. В. Гарник [и др.] – Минск, 2005. – Вып. 6. – С. 25–31.
6. Забродская, В. С. Агляд сафісцка-катульянскіх эпіталам / В. С. Забродская // Филологические штудии = *Studia philologica* : сб. науч. ст. / под ред. Г. И. Шевченко, К. А. Тананушко ; редкол.: А. В. Гарник [и др.]. – Вып. 7. – Минск, 2009. – С. 100–106.
7. Забродская, В. С. Аздаба на вяселле Льва Сапегі (1599 год) / В. С. Забродская // Беларускае літаратуразнаўства : навук.-метад. зб. / Л. Д. Сінькова (галоў. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2009. – С. 27–30.
8. Забродская, В. С. Польскамоўная эпіталама-панегірык для Аляксандра Халецкага / В. С. Забродская // Працы кафедры гісторыі беларускае літаратуры Белдзяржуніверсітэта : навук. зб. / пад агул. рэд. М. Хаўстовіча. – Мінск, 2009. – Вып. 10. – С. 155–160.

Матэрыялы навуковых канферэнцый

9. Забродская, В. С. Жанр эпіталамы ў літаратуры ўсходніх славян (на прыкладзе эпіталамы з Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі)

[Электронны рэсурс] / В. С. Забродская // Сб. работ 59-й науч. конф. студентов и аспирантов Белгосун-та, 15–17 мая 2002 г. : в 3 ч. / редкол.: А. Г. Захаров (отв. ред.) [и др.] ; Белорус. гос. ун-т. – Минск, 2002. – Ч. 1. – Рэжым доступу: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/177247>. – Дата доступу: 12.09.2017.

10. Забродская, В. С. Стылістычныя асаблівасці жанру эпіталам [Электронны рэсурс] / В. С. Забродская // Сб. работ 60-й науч. конф. студентов и аспирантов Белгосун-та, 14–16 мая 2003 г. : в 3 ч. / редкол.: А. Г. Захаров (отв. ред.) [и др.] ; Белорус. гос. ун-т. – Минск, 2003. – Ч. 3. – Рэжым доступу: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/177821>. – Дата доступу: 12.09.2017.

11. Забродская, О. С. Особенности развития жанра эпиталам от античности до Возрождения / О. С. Забродская // Славянскія літаратуры ў кантэксце сусветнай = Slavonic Literatures within the World Context : VII Міжнар. навук. канф., Мінск, 12–14 кастр. 2005 г. : зб. навук. арт. : у 3 т. / рэдкал.: Г. М. Бутырчык (адк. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2007. – Т. 1. – С. 126–130.

12. Забродская, О. С. Особенности панегирического жанра (В помощь преподавателям, которые используют новые педагогические технологии в преподавании литературы) / О. С. Забродская // Актуальные проблемы правоведения: история и современность : материалы респ. науч.-практ. конф., Минск, 4–5 дек. 2007 г. / редкол.: И. Р. Веренчиков (гл. ред.) [и др.]. – Минск, 2008. – С. 224–227.

13. Забродская, В. С. Асаблівасці перакладу лацінамоўнай панегірычнай паэзіі (на прыкладзе эпіталамы, напісанай у 1597 годзе) / В. С. Забродская // Славянскія літаратуры ў кантэксце сусветнай : матэрыялы VIII Міжнар. навук. канф., прысвечанай 125-годдзю з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа, 1–3 лістап. 2007 г., Мінск, БДУ : зб. навук. арт. / пад агул. рэд. І. С. Роўды. – Мінск, 2008. – С. 165–169.

14. Забродская, В. С. Літаратурнае аздабленне шлюбу Мікалая Радзівіла / В. С. Забродская // Славянскія літаратуры ў кантэксце сусветнай : матэрыялы IX Міжнар. навук. канф., прысвечанай 70-годдзю філал. фак. Беларус. дзярж. ун-та, Мінск, 15–17 кастр. 2009 г. : у 2 ч. / пад рэд. В. П. Рагойшы. – Мінск, 2010. – Ч. 1. – С. 219–223.

15. Забродская, В. С. Жанр эпіталамы ў літаратуразнаўчым дыскурсе / В. С. Забродская // Славянскія літаратуры ў кантэксце сусветнай: да 900-годдзя Кірыла Тураўскага і 200-годдзя Тараса Шаўчэнка : матэрыялы XI Міжнар. навук. канф., Мінск, 24–26 кастр. 2013 г. : у 2 ч. / пад рэд. Т. П. Казакавай. – Мінск, 2013. – Ч. 1. – С. 306–310.

16. Забродская, В. С. Жанр эпіталамы ў духоўнай культуры Вялікага Княства Літоўскага другой паловы XVI – першай паловы XVII ст. [Электронны

рэсурс] / В. С. Забродская // Идеи. Поиски. Решения : материалы VI Междунар. науч.-практ. конф. – Мінск, 2013. – Режим доступу: <http://bp21.org.by/-ru/art/a041031.html>. – Дата доступу: 19.02.2014.

17. Забродская, В. С. Эпіталама ад Антычнасці да Барока: гісторыя тэорыі жанру [Электронны рэсурс] / В. С. Забродская // «Лістападаўскія сустрэчы – Х» : дакл. Міжнар. навук.-практ. канф. – 2013. – Режим доступу: <http://www.hist.bsu.by/images/stories/files/-nauka/konf/L-2013/Zabrodskaja.pdf>. – Дата доступу: 19.02.2014.

18. Забродская, В. С. Музы на вяселлі / В. С. Забродская // Дзявятыя Танкаўскія чытанні (да 100-годдзя ўніверсітэта) : матэрыялы Міжнар. навук.-практ. канф., г. Мінск, 26 верас. 2014 г. / рэдкал. : В. Д. Старычонок (адк. рэд.), І. М. Гоўзіч, Н. В. Заяц. – Мінск, 2014. – С. 76–81.

19. Забродская, В. С. Старадрукі вясельных твораў Вялікага Княства Літоўскага першай паловы XVII ст.: спецыфіка афармлення / В. С. Забродская // Матэрыялы XI Міжнар. кнігазнаўчых чытанняў «Кніжная культура Беларусі XI – пачатку XX ст.», Мінск, 16–17 крас. 2015 г. / рэдкал.: Р. С. Матульскі (старш.) [і інш.] – Мінск, 2015. – С. 146–153.

20. Забродская, В. С. Эпіталама І. Мюліуса на шлюб Філона Кміты і Соф’і Хадкевіч (1564) / В. С. Забродская // Беларусь і Германія: гісторыя і сучаснасць : матэрыялы XIV Міжнар. навук. канф., Мінск, 10 крас. 2015 г. / рэдкал.: А. А. Каваленя (адк. рэд.), С. Я. Новікаў (нам. галоў. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2016. – Вып. 14. – С. 241–246.

21. Забродская, В. С. Plausus epithalamicus, альбо віншаванне на вяселле / В. С. Забродская // Скориновские чтения 2016: книга как феномен культуры, искусства, технологии : материалы II Междунар. форума, Минск, 6–7 сент. 2016 г. – Минск, 2016. – С. 32–35.

22. Забродская, В. С. Мастацка-выяўленчая прастора лацінамоўных твораў эпіталамнага кола другой паловы XVI – першай паловы XVII ст. / В. С. Забродская // Беларуска-італьянскае культурнае ўзаемадзеянне і праблема захавання нацыянальнай ідэнтычнасці: гістарычны вопыт і сучасныя праблемы : зб. навук. арт. : матэрыялы Міжнар. канф., 12–13 кастр. 2016 г. / пад агул. рэд. І. Л. Капылова. – Мінск, 2016. – С. 224–227.

РЭЗЮМЭ

Забродская Вольга Святаславаўна

Эпіталамныя творы ў полілінгвістычнай літаратуры Беларусі другой паловы XVI – першай паловы XVII ст.: эвалюцыя, паэтыка

Ключавыя словы: эпіталамны твор, паэтыка, эвалюцыя, архітэктоніка, мецэнацтва, шматмоўная літаратура, топас, модус, Рэнэсанс, ранняе Барока.

Мэта даследавання – выяўленне гісторыка-літаратурнай спецыфікі эпіталамных твораў як мастацкай формы дэманстрацыі культуры элітарнага грамадства ў полілінгвістычнай літаратуры Беларусі другой паловы XVI – першай паловы XVII ст.

Метады даследавання: гісторыка-кантэкстуальны, рэцэптыўна-эстэтычны, сацыялагічны, параўнальна-гістарычны.

Атрыманыя вынікі і іх навізна. Упершыню ў беларускім літаратуразнаўстве праведзена комплекснае вывучэнне эпіталамных твораў, паказана іх значнасць, раскрыты характар функцыянавання і развіцця ў літаратурным працэсе Беларусі другой паловы XVI – першай паловы XVII ст. Эпіталамны твор асэнсаваны як істотны літаратурны складнік грамадскай культуры і сістэмы этычных каштоўнасцей эліты, які спрыяў фарміраванню гераічнага і патрыятычнага ідэалаў.

Ахарактарызаваана жанрава-мастацкая спецыфіка сачыненняў на шлюб: акрэслены іх функцыі, а таксама шляхі выяўлення індывідуальна-аўтарскай дамінанты, акцэнтаванай праз модусы і топасы; раскрыты своеасаблівасці стасункаў «аўтар – адрасат».

Рэкамендацыі па выкарыстанні і галіна прымянення атрыманых вынікаў. Вынікі дысертацыйнага даследавання могуць быць выкарыстаны для шырокага сістэмнага апісання эпіталамных твораў у энцыклапедычных і адукацыйных выданнях, дапаможніках, падручніках; падчас перакладу і падрыхтоўкі да выдання помнікаў полілінгвістычнай літаратуры Беларусі, пры напісанні навуковых прац па гісторыі беларускай літаратуры, класічнай філалогіі, прагмалінгвістыцы, культуралогіі, эстэтыцы, філасофіі, псіхалогіі, сацыялогіі; для распрацоўкі лекцыйных курсаў і тэм для семінарскіх заняткаў, а таксама падчас падрыхтоўкі і правядзення анімацыйных і тэатралізаваных гістарычных праграм.

РЕЗЮМЕ

Забродская Ольга Святославовна

Эпиталамные произведения в полилингвистической литературе Беларуси второй половины XVI – первой половины XVII в.: эволюция, поэтика

Ключевые слова: эпиталамное произведение, поэтика, эволюция, архитектоника, меценатство, полилингвистическая литература, топос, модус, Ренессанс, раннее Барокко.

Цель исследования – выявление историко-литературной специфики эпиталамных произведений как художественной формы демонстрации культуры элитарного общества в полилингвистической литературе Беларуси второй половины XVI – первой половины XVII в.

Методы исследования: историко-контекстный, рецептивно-эстетический, социологический, сравнительно-исторический.

Полученные результаты и их новизна. Впервые в белорусском литературоведении проведено комплексное изучение эпиталамных произведений, показана их значимость, раскрыт характер функционирования и развития в литературном процессе Беларуси второй половины XVI – первой половины XVII в. Эпиталамное произведение осмыслено как существенная литературная составляющая общественной культуры и системы этических ценностей элиты, способствующая формированию идеалов: патриотического и героического.

Охарактеризована жанрово-художественная специфика сочинений: очерчены их функции, пути выражения индивидуально-авторской доминанты, которая акцентирована с помощью модусов и топосов; раскрыто своеобразие отношений «автор – адресат».

Рекомендации по использованию и область применения полученных результатов. Результаты диссертационного исследования могут быть использованы для широкого системного описания эпиталамных произведений в энциклопедических и образовательных изданиях, пособиях, учебниках; во время перевода и подготовки к изданию памятников полилингвистической литературы Беларуси, при написании научных работ по истории белорусской литературы, классической филологии, прагмалингвистике, культурологии, эстетике, философии, психологии, социологии; для разработки лекционных курсов и тем семинарских занятий, а также для подготовки и проведения анимационных и театрализованных исторических программ.

SUMMARY

Olga S. Zabrodskaia

Epithalamic works in polylingual literature of Belarus during the second half of the XVIth – the first half of the XVIIth century: evolution, poetics

Key words: epithalamic work, poetics, evolution, architectonics, patronage, polylingual literature, topos, modos, Renaissance, early Baroque.

The aim of the research is to reveal the historical and literary specific character of epithalamic works as an art form of demonstration of elite society culture in the polylingual literature during the second half of the XVIth – the first half of XVIIth century.

Methods of research: historical and contextual, receptive-aesthetic, sociological, comparative-historical.

Outcomes obtained and their novelty. For the first time in Belarusian literary criticism, a comprehensive study of epithalamic works was carried out, their significance was shown, the character of functioning and development in the literary process of Belarus during the second half of the XVIth – the first half of the XVIIth century was revealed. The epithalamic work is interpreted as an essential literary component of the public culture and the system of ethical values of the elite, contributing to heroic and patriotic ideals formation.

The genre and artistic peculiarities of the epithalamic works are characterized: their functions and ways of expressing the author-individual dominant accentuated through modes and topos are outlined; specific character of the relationship “author – addressee” is distinguished.

Recommendations on how and where to apply the results of the study. The results of the dissertation research can be used for a wide systematic description of epithalamic works in encyclopedic and educational editions, manuals, textbooks; during the translation and preparation for publication of the monuments of polylingual literature of Belarus, while writing scientific works on the history of Belarusian literature, classical philology, pragmalinguistics, culturology, aesthetics, philosophy, psychology, sociology; for the development of lecture courses and seminars, as well as for the preparation and conduct of animation and theatrical historical programs.